

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

فرصت‌های کرونا برای حفظ محیط زیست

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مریم عابدی

۵	* مقدمه
۵	* تعریف واژه محیط زیست
۶	* مشکلات محیط زیست و ناشناخته ماندن مسائل آن
۶	* ابلاغ سیاست‌های کلی «محیط زیست»
۶	* آثار کرونا بر محیط زیست
۷	* دیدگاه‌های متفاوت رفتار مردم بر محیط زیست در پسا کرونا
۸	* ارتباط آلاینده‌گی محیط زیست با فعالیت بیشتر صنایع پتروشیمی و شیوع کرونا
۸	* سخن آخر

* نکات برجسته

- چالش‌های محیط زیستی در جهان مشترک است و نتیجه فعالیت دسته جمعی جامعه جهانی است.
- تغییر اقلیم و انتشار گازهای گلخانه‌ای نتیجه زیاده‌خواهی و فشار بیش از حد انسان به منابع طبیعی است.
- افزایش آگاهی مردم در حفظ محیط زیست و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای بسیار حائز اهمیت است.
- انتشار گازهای آلاینده جهانی در مجموع امسال می‌تواند تا ۳/۰ درصد کاهش یابد.
- اگر تلاش همگان برای تشویق اقتصادها بر انرژی‌های پاک متمرکز باشد، نتایج بهتری به دست خواهیم آورد.
- در سال ۲۰۲۰ و با شیوع کرونا در ۳۳۷ شهر چین، سطح آلاینده‌ها بیش از ۲۵ درصد کاهش یافت.
- کرونا فرصت تغییر رفتارها با حیات محیط زیست را فراهم کرد.

* فواید حفظ الگوهای زندگی در روزهای شیوع بیماری کرونا، بستری برای حفظ محیط زیست^۱

کاهش گازهای گلخانه‌ای و تغییرات اقلیمی

کاهش آلودگی هوا در کشورهای بزرگ مانند چین و آمریکا

کاهش آلودگی هوا در کلانشهرها مثل تهران و اصفهان و...

آسمان آبی، معابر خلوت و بدون زباله، افزایش تعداد و تنوع پرندگان...

* روشهای حفظ محیط زیست شهری در روزهای کرونایی^۲

انتشار پیام‌های تبلیغاتی از رسانه‌های عمومی به نفع محیط زیست

مصرف درست آب

تفکیک زباله و رها نکردن آن در معابر

استفاده از کیسه‌های پارچه‌ای قابل شست و شو به جای کیسه‌های پلاستیکی

استفاده از شوینده‌هایی که به محیط زیست آسیب نرساند مثل استفاده از مواد شوینده طبیعی

حذف اسکناس برای خریدهای روزانه

خرید اینترنتی برای کاهش مصرف کاغذ

پخش فیلم‌های مستند با موضوع نقش انسان در حفاظت از محیط زیست

پخش فیلم‌های مستند با موضوع محیط زیست

رعایت نکات بهداشتی در همه شرایط و همه روزهای زندگی

استفاده از مواد بازیافتی برای کارهای هنری و توجه به حال محیط زیست و فضای سبز اطراف منزل

احیای بازی‌های خانگی

ورزش در خانه

۱. کرونا چطور سبک زندگی ما را دگرگون کرد؟؛ همشهری آنلاین، ۹۹/۱/۲۰

۲. همان منبع

* سیاست های محیط زیست؛ ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری^۱

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، سیاست‌های کلی «محیط زیست»، ۹۴/۸/۲۶

*راه‌های حفاظت از محیط زیست^۱

۱۰ راهکار ساده برای حفاظت از محیط زیست

استفاده از کیسه های پارچه ای به جای کیسه های پلاستیکی در هنگام خرید	تفکیک زباله	توجه به دورریزها	تهیه بلیط های الکترونیکی	انجام خریدهای روزمره به صورت آنلاین
دوچرخه سواری و پیاده روی	استفاده از لامپ های کم مصرف	استفاده از ظروف تجزیه پذیر و چند بار مصرف	حفظ پاکیزگی و صرفه جویی در مصرف آب	محافظت از پوشش گیاهی و درختان

*آثار مثبت شیوع بیماری کرونا بر محیط زیست

کاهش سطح آلاینده ها در کشورهای صنعتی و کلان شهرها.
کاهش ۴۰ درصدی استفاده از زغال سنگ در شش نیروگاه بزرگ چین به واسطه بسته شدن کارخانه ها و در نتیجه کاهش ۲۵ درصدی گازهای گلخانه ای نسبت به سه ماه آخر سال ۲۰۱۹
کاهش حمل و نقل جاده ای و ترافیک هوایی جهانی تا ۶۰ درصد و کمتر شدن انتشار آلاینده ها.
کرونا فرصت تغییر رفتارها و عادات های متناقض با حیات محیط زیست را فراهم کرد؛ مثل تفکیک زباله از مبدأ.
کاهش مصرف گرایی در نتیجه کاهش درآمدها به دلیل طولانی شدن وجود ویروس کرونا.
کاهش مصرف در مردم در دوران شیوع کرونا به دلیل کاهش فعالیت روزانه و محدودیت ها

^۱. شبستان، حفاظت از محیط زیست، ۹۸/۳/۵

* آثار منفی شیوع بیماری کرونا بر محیط زیست

افزایش حجم زباله‌های غیر قابل بازیافت (اعم از مصارف خانگی مانند دستکش و ماسک و همچنین پسماندهای بیمارستانی)

تولید مقادیر زیادی زباله‌های آلی به دنبال کاهش شدید سطح صادرات کشاورزی و شیلات

تعطیل و توقف بازیافت پسماندهای محلی از سوی شهرداری‌ها

توقف و رها شدن حفاظت از جنگل‌ها و اکوسیستم‌های طبیعی به دلیل در قرنطینه بودن مأموران حفاظت از محیط‌زیست

برداشت منابع از اکوسیستم‌های شکننده و ناپایدار و وارد کردن صدمات جبران‌ناپذیر به محیط‌زیست.

کاهش گردشگران و بیکاری فعالان این بخش؛ حذف درآمد گردشگری از اقتصاد کشورهای متکی به درآمد این بخش

افزایش میزان پسماندهای بیمارستانی با شیوع کرونا

استفاده بی‌رویه از آب شرب و مصرف روز افزون مواد شوینده و ضد عفونی‌کننده

* مقدمه

با شیوع کرونا؛ شیوه زندگی ساکنان شهرها دستخوش تغییراتی شد. این تغییرات آثار مثبت و منفی زیادی بر محیط‌زیست داشت. با شیوع بیماری؛ رفت‌وآمد در سطح شهرها کاهش یافت و اکثر افراد خانه‌نشین شدند. با کاهش رفت‌وآمدها؛ انتشار گازهای گلخانه‌ای به میزان چشمگیری کاهش یافت که تاثیر بسزایی در پاکیزگی هوا و محیط‌زیست داشت. در مقابل با قرنطینه شدن افراد؛ مصرف انرژی تا حد قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت. همچنین مصرف بیش از اندازه شوینده‌ها نیز موجب آلودگی آب‌های زیرزمینی و افزایش حجم فاضلاب‌های شهری شد. استفاده از مواد پلاستیکی؛ مثل دستکش؛ ماسک و دستمال‌های یک‌بار مصرف رایج شد ضمن اینکه زباله‌های بیمارستانی هم در آلودگی محیط‌زیست بی‌تاثیر نبود. **نوشتار حاضر** که با شیوه اسنادی انجام شده؛ آثار متفاوت کرونا بر محیط زیست را مورد بررسی قرار داده است.

* تعریف واژه محیط‌زیست

محیط‌زیست در واژه‌های مصوب فرهنگستان به مجموعه‌ای از عوامل فیزیکی خارجی و موجودات زنده که با هم در کنش هستند و بر رشدونمو و رفتار موجودات تأثیر می‌گذارند؛ گفته می‌شود.^۱ این واژه در فرهنگ معین به دو واژه محیط و زیست تقسیم شده است: ۱. محیط: فراگیرنده، احاطه‌کننده؛ پاره خطی که دور سطحی را فرا می‌گیرد؛ آگاه و باخبر. ۲. زیست: زندگی،

حیات.^۲

۱. جستجوی واژه‌های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی؛ <https://tools.wmflabs.org>

۲. سایت واژه یاب؛ فرهنگ لغت معین

امروزه؛ مفاهیم گوناگونی از محیط زیست ارائه می‌دهند مثل آب و هوا، جنگل، کوه، حفظ حیوانات و پرندگان، راه‌های جلوگیری از آلودگی هوا، راه‌های مبارزه با عوامل مخرب طبیعت و ... به‌طور کلی محیط زیست در اصطلاح به کلیه عوامل تهدید کننده یا بهبود بخش محیط زندگی اطلاق می‌شود.^۱

*** مشکلات محیط زیست و ناشناخته ماندن مسائل آن**

کارشناسان و متخصصان محیط‌زیست معتقدند؛ چالش‌های محیط زیستی در جهان مشترک است و نتیجه فعالیت دسته جمعی جامعه جهانی است. تغییر اقلیم و انتشار گازهای گلخانه‌ای نتیجه زیاده‌خواهی و فشار بیش از حد انسان به منابع طبیعی است. بنابراین افزایش آگاهی مردم در حفظ محیط زیست و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای بسیار حائز اهمیت است. البته برای تمام این مشکلات قوانین ملی و بین‌المللی داریم و باید برای مرتفع شدن مشکلات محیط‌زیست به سازوکارهایی از جمله پرسشگری، مطالبه‌گری و فرهنگ‌سازی روی آورد.^۲

*** ابلاغ سیاست‌های کلی «محیط زیست»**

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، در نامه‌ای به رؤسای قوا، سیاست‌های کلی محیط زیست را ابلاغ کردند. ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست، مدیریت هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، جرم‌انگاری تخریب محیط زیست، تهیه‌ی اطلس زیست‌بوم کشور، تقویت دیپلماسی محیط زیست، گسترش اقتصاد سبز و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی از جمله محورهای ابلاغیه‌ی رهبر معظم انقلاب اسلامی است.^۳

*** آثار کرونا بر محیط زیست**

به باور خانم شینا انصاری، مدیرکل محیط زیست و توسعه پایدار سازمان حفاظت از محیط زیست؛ شباهت ویروس کرونا با موضوع تغییر اقلیم، جهانی بودن آن‌ها است. ولی تفاوت در این است که؛ اثرات ویروس کرونا سریع‌تر مشاهده شد، اما پیامدهای ناشی از تغییرات اقلیمی در میان مدت و بلندمدت خود را نشان می‌دهد. به همین دلیل آن‌گونه که باید توسط دولت‌ها و سیاستمداران عرصه جهانی؛ اهمیت این موضوع درک نشده و بعضاً انکار نیز می‌شود.^۴

دکتر نبی احسنی، کارشناس محیط زیست معتقد است: هرچه فعالیت‌های انسان کمتر باشد؛ کره‌ی زمین در آرامش بیشتری خواهد بود؛ زیرا به دنبال فعالیت‌های انسان؛ انرژی‌ها و منابعی مصرف می‌شوند که اثراتی همچون آلودگی آب، خاک، هوا و تولید پسماند را در پی دارند. به عنوان مثال؛ آلودگی هوا یکی از عوامل اصلی تغییرات اقلیمی است که پس از ورود ویروس کرونا به عرصه جهانی، فعالیت‌های انسان را تحت تاثیر قرار داد و بر مصرف انرژی و در نتیجه آلودگی هوا تأثیر مثبت داشت.

۱. تعریف محیط زیست؛ سایت سازمان حفاظت محیط زیست

۲. من با طبیعت هستم؛ ایرنا، ۹۶/۳/۱۵

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، سیاست‌های کلی «محیط زیست»؛ ۹۴/۸/۲۶

۴. تداوم معضلات محیط زیست در صورت عدم تغییر سبک زندگی و رفتار شهروندان؛ ایسنا، ۹۹/۲/۳

اما توجه افراد به بهداشت فردی و مصرف بیش از اندازه مواد شوینده و منابع آبی و افزایش حجم فاضلابها و آلوده شدن آبهای زیرزمینی، همانند شمشیر دولبه‌ای برای محیط‌زیست است که انسان با اعمال و رفتارش در این دوران کرونایی؛ ضربه‌هایش را بر محیط‌زیست وارد و به آن صدمه می‌زند.^۱

*** دیدگاه‌های متفاوت رفتار مردم بر محیط‌زیست در پسا کرونا**

اکولوژیست‌ها و دانشمندان محیط‌زیست دو نظر متفاوت راجع به سبک زندگی در دوران پسا کرونا ارائه کرده‌اند؛ آنها اعتقاد دارند؛

✓ سبک زندگی کرونایی مردم جهان در عصر پسا کرونا هم ممکن است ادامه پیدا کند به این معنا که اگر دورکاری‌ها و ترجیح مردم به زندگی بیشتر در خانه؛ با خواست خود مردم تداوم یابد؛ در این صورت کیفیت زیست در شهرها تا سطح قابل قبولی افزایش پیدا می‌کند.

✓ نگاه دوم اینکه؛ با فروکش کردن موج ابتلا به کرونا و خلاصی جهان از این ویروس مرگبار، ترددها و اقدامات ضد محیط زیست (تولید گازهای آلاینده) از سر گرفته شود.^۲

بنا به گفته دکتر عزیز عابسی، استاد محیط زیست دانشگاه نوشیروانی بابل؛ کرونا تنها گوشه ای از تخریبی است که بشر می‌تواند با پیشرفت تکنولوژی به جامعه انسانی وارد کند زیرا هنوز تا شروع فاجعه بزرگ‌تر که همان فجایع زیست محیطی است زمان باقی است و در حالی همه ما در این خوش خیالی به سر می‌بریم که؛ منابع تجدیدناپذیر نامتناهی بوده و منابع طبیعی خود را به سرعت بازیابی می‌کند؛ با ولع بیشتری در حال تخریب محیط زیست هستیم.^۳

خانم شینا انصاری، مدیرکل محیط زیست و توسعه پایدار سازمان حفاظت از محیط زیست در این زمینه معتقد است به‌رغم قرنطینه خانگی، کاهش ترددها و فعالیت‌های صنعتی و در نتیجه کاهش آلاینده‌ها و گازهای گلخانه‌ای که موجب تنفس کره زمین شده است اما؛ این تاثیرات مقطعی و ناپایدار هستند و با از سرگیری فعالیت‌های بشری، وضعیت محیط زیست دوباره به حالت قبل برمی‌گردد و اگر سبک زندگی و رفتار انسان با طبیعت تغییر نکند مشکلات و معضلات محیط زیستی تداوم خواهد داشت.^۴

همچنین کیمبرلی نیکولاس، دانشمند علوم پایدار در دانشگاه لوند سوئد در ابراز نظری درباره رفتار مردم با محیط‌زیست پس از پایان قرنطینه می‌گوید این مسئله دو حالت دارد: اول اینکه ممکن است مردمی که اکنون از سفر خودداری می‌کنند به اولویت‌های زندگی و ارزشمند بودن گذراندن وقت کنار خانواده و تمرکز بر اولویت‌های اصلی مثل سلامت، محیط خانه و خانواده، دوستان و ارتباطات خود پی برده باشند؛ که اگر این تغییر در اولویت‌ها ادامه داشته باشد، می‌توانیم همچنان به پایین ماندن همیشگی انتشار آلاینده‌ها امیدوار باشیم و روی دیگر سکه هم می‌تواند اتفاق بیفتد، و آن اینکه مردمی که مسافرت‌های راه دور خود را لغو کرده‌اند، برای انجام آنها در آینده برنامه‌ریزی کنند. با توجه به اینکه سفرهای زمینی و هوایی اصلی‌ترین عامل انتشار

۱. کرونا ناجی محیط زیست یا علیه آن؟؛ سایت پارک علم و فناوری کردستان، ۹۹/۲/۴

۲. کرونا و پیامدهای متضاد برای زیست‌بوم؛ ایرنا، ۹۹/۲/۲۷

۳. شوک مصرف‌گرایی پسا کرونایی در کمین محیط‌زیست؛ ایرنا، ۹۹/۱/۱۹

۴. تداوم معضلات محیط زیست در صورت عدم تغییر سبک زندگی و رفتار شهروندان؛ ایسنا، ۹۹/۲/۳

گازهای آلاینده جهان محسوب می‌شوند و با داشتن سهمی به ترتیب ۷۲ و ۱۱ درصدی از آلاینده‌های بخش حمل و نقل؛ در این حالت سطح آلودگی‌ها به سادگی می‌تواند به وضعیت قبل بازگردد.^۱

***ارتباط آلاینده‌گی محیط‌زیست با فعالیت بیشتر صنایع پتروشیمی و شیوع کرونا**

پس از همه‌گیری بیماری کرونا و هشدارها نسبت به سرعت انتشار این ویروس، تلاش بسیاری از کشورهای جهان برای کاهش مصرف پلاستیک متوقف شد و برای مصون ماندن در برابر این بیماری؛ استفاده افراد از ماسک و دستکش‌های پلاستیکی، کیسه‌های پلاستیکی یک بار مصرف و نیز استفاده از خوراکی‌های بسته‌بندی شده، به شدت افزایش یافت. تقاضا برای بطری‌های پلاستیکی آب هم بالا رفت؛ چون شیوع ویروس کرونا باعث شده که شمار بیشتری از مردم به غذاهای بسته بندی شده رو بیاورند.^۲ افراد ناگزیر به استفاده از مواد بهداشتی یکبار مصرف و شوینده‌ها شدند و اینها به معنای افزایش تقاضا برای محصولات صنایع پتروشیمی است. هرچه صنعت پتروشیمی فعال تر باشد؛ آلودگی هوا بیشتر می‌شود و در نتیجه مصرف محصولات این صنعت؛ آلودگی محیط‌زیست افزایش می‌یابد.^۳

این مسئله (استفاده از مواد یکبار مصرف بهداشتی) باعث نگرانی اقلیم‌شناسان و فعالان محیط‌زیست شده است؛ زیرا ضایعات پلاستیکی؛ صدها سال در محیط‌زیست باقی می‌مانند.^۴

*** سخن آخر**

دوران کرونا را می‌توان؛ تمرینی برای درست زیستن بشر و رفتن او به سوی سبک زندگی صحیح دانست. انسان باید این دوران را به چشم تجربه‌ای آگاهانه برای زیستن سالم در طبیعت ببیند و خدا را به خاطر نعماتی که به وی ارزانی داشته است شاکر باشد. اگر پس از پایان کرونا بهره‌کشی انسان از محیط‌زیست همچنان ادامه داشته باشد؛ می‌توانیم برای نجات آینده خود و زمین به فرهنگ زیست محیطی روآوریم.

تغییر نگرش و رفتار جامعه در رابطه با محیط زیست؛ امری ضروری است. اگر دغدغه‌ها و آگاهی‌های زیست محیطی به فرهنگ تبدیل شود تا مشکلات و آسیب‌ها و نگرانی‌های عمومی را از بین ببرد و نیز یکایک افراد جامعه در قبال آن احساس مسئولیت کنند؛ می‌توان به آینده زندگی در پسا کرونا امیدوار بود و از این بحران؛ تجربه‌های خوبی کسب کرد.

دورکاری در این دوره نیز؛ می‌تواند بر شرایط اقلیمی اثرگذار باشد و در حل و فصل پاره‌ای از مسائل اجتماعی و محرومیت زدایی در بسیاری مناطق مورد توجه قرار گیرد.

اما این مسئله را هم باید در نظر گرفت که برای انجام موفق هر تجربه‌ای باید زیرساخت‌های لازم برای آن تجربه و فرهنگ‌سازی در آن مورد را هم مدنظر قرار داد.

^۱ کرونا دشمن انسان و دوست طبیعت؛ دنیای اقتصاد، ۹۹/۱/۱۸

^۲ تاثیرات شیوع ویروس کرونا بر محیط زیست؛ فرارو، ۹۹/۱/۳۰

^۳ تغییر در معادلات صنعت پلاستیک جهان پس از گذار از شیوع ویروس کرونا؛ نیپنا، ۹۹/۲/۲

^۴ بحران کرونا و استفاده از ماسک و دستکش؛ خبر آنلاین، ۹۹/۲/۱۹

